

انسانی
دیت
های
درس

دکتر محمد اسدی گرمارودی

دانشیار دانشگاه صنعتی شریف

سرشناسه	۱	اسدی گرمارودی، محمد، ۱۳۲۹ -
عنوان و نام پدیدآور	۱	درسهایی از تربیت انسانی / محمد اسدی گرمارودی.
مشخصات نشر	۱	تهران: رویش نو، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۱	ص ۲۰۸، ۳۱/۵ × ۱۲/۵ س.م.
شابک	۱	۹۷۸-۶۰۰-۹۳۷۰۲-۹۰۰-۹۷۸-۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی	۱	فیبأ.
یادداشت	۱	کتابنامه: ۲۰۵-۱۲۰۸ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت	۱	نماینه.
موضوع	۱	اسلام و آموزش و پرورش
موضوع	۱	Islamic education
موضوع	۱	اخلاق اسلامی
موضوع	۱	Islamic ethics
موضوع	۱	خودسازی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	۱	Self-actualization (Psychology) -- Religious aspects -- Islam
موضوع	۱	تربیت خانوادگی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	۱	Domestic education -- Religious aspects -- Islam*
رده بندی کنگره	۱	۲۳۹۰/۱۸: ۵الف/ ۱۸: ۲۳۳۰ BP
رده بندی	۱	۸۳۷ ۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	۱	

رویش نو

درس‌هایی از تربیت انسانی؛ ویراست جدید

نویسنده: دکتر محمد اسدی گرمارودی

ویراستار علمی: دکتر امید آهنچگی

ویراستار ادبی: لیدا حاجی بابا

ناشر: رویش نو

نوبت چاپ: اول / زمستان ۱۳۹۵

نوبت چاپ کتاب: ششم

شمارگان: ۵۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۷۰۲-۹۰۰-۹۷۸

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران - صندوق پستی ۳۹۷-۱۴۱۱۵

تلفن مرکز بخش: ۰۲۱-۲۳۸۵۴۷۴۴

فهرست

پیشگفتار..... ۱۳

فصل اول: معنای تربیت

تربیت در لغت..... ۲۱

تربیت انسانی، امریست، آن..... ۲۲

حیطه تربیت انسانی..... ۳۰

فصل دوم: عوامل تربیت

عوامل تربیت..... ۳۷

شناخت استعداد و قوای تربی؛ نخستین گام تربیت..... ۳۹

الف) قوه شهویه..... ۴۴

ب) قوه غضبیه..... ۴۵

ج) قوه عاقله..... ۴۵

اصول کلی مسائل تربیتی..... ۴۷

۱- زمینه سازی و ایجاد اشتیاق..... ۴۷

۲- بازسازی و زدودن موانع..... ۴۸

۳- به سازی ۵۱.

فصل سوم: خانواده؛ نخستین عامل تربیت

خانواده؛ نخستین عامل تربیت ۵۷.

و تألیف خانواده ۶۱.

۱- ازدواج؛ مهم ترین عامل در زمینه سازی تربیت فرزندان ۶۲.

۲- ایجاد محیطی سالم برای پرورش فرزندان ۷۰.

الف) مسئولیت والدین و دوری از اختلافات خانوادگی ۷۱.

ب) راه های پیش گیری از اختلافات خانوادگی ۷۶.

ب) تطابق قوا و عمل والدین ۸۰.

ج) پذیرش ظرفیت فرزندان ۸۳.

بازیگوشی در کودکان ۸۶.

وظیفه خانواده در به سازی ۹۲.

۱- تشویق ۹۲.

۲- خوراک فکری صحیح ۹۶.

۳- دقت در معاشرت ۹۸.

وظیفه خانواده در باز سازی ۱۰۱.

تنبیه ۱۰۲.

۱- گفتار ملایم ۱۰۳.

۲- سرزنش ۱۰۵.

۳- قهر کردن..... ۱۰۷

۴- تنبیه بدنی..... ۱۰۸

فصل چهارم: محیط؛ دومین عامل تربیت

محیط؛ دومین عامل تربیت..... ۱۱۱

محیط؛ در منظر اسلام..... ۱۱۴

۱- انتخاب هم نشین مناسب..... ۱۲۰

۲- مر به، روف و نهی از منکر..... ۱۲۱

۳- هجر..... ۱۲۴

فصل پنجم: برنامه تربیتی؛ سومین عامل تربیت

برنامه تربیتی؛ سومین عامل تربیت..... ۱۲۹

۱- اثر وضعی و طبیعی..... ۱۳۰

۲- اثر برنامه ای..... ۱۳۰

پرورش نفس ناطقه، اصلی ترین جنبه برنامه تربیتی..... ۱۳۱

راه های تربیت عقلانی..... ۱۳۷

تربیت بدنی، زمینه ساز تربیت عقلانی..... ۱۳۸

تربیت و پرورش جسم..... ۱۴۰

۱- آداب خوردن..... ۱۴۲

۲- برنامه خواب..... ۱۴۶

- ۳- ورزش..... ۱۵۰
- ۴- تنظیم امور زندگی..... ۱۵۲
- عوامل مؤثر در تربیت عقلانی..... ۱۵۷
- ۱- تفکر..... ۱۵۷
- ۲- تذکر..... ۱۶۳
- ۳- تعلیم و تعلم..... ۱۶۴
- عام در هر دو عالم..... ۱۶۵
- ارزش عالم در عالم..... ۱۶۸
- آداب علم و تعلم..... ۱۷۱
- الف) آداب معلم..... ۱۷۲
- ۱- خلوص بیت..... ۱۷۳
- ۲- عزت نفس..... ۱۷۵
- ۳- محبت..... ۱۷۷
- ۴- پرهیز از سرزنش..... ۱۸۰
- ۵- عمل کردن..... ۱۸۲
- ۶- خودسازی..... ۱۸۴
- ۷- قدرت اظهار بی اطلاعی..... ۱۸۵
- ۸- اظهار حق..... ۱۸۶
- ب) آداب متعلم..... ۱۸۸
- ۱- دقت در انتخاب معلم..... ۱۸۸

۱۹۰.....	۲- قدردانی
۱۹۱.....	۳- عیب پوشی بجا
۱۹۲.....	ج) روش تعلیم
۱۹۲.....	۱- مباحثه و مذاکره
۱۹۳.....	۲- پرسیدن
۱۹۴.....	۳- مداومت و تکرار
۱۹۵.....	نتیجه گیری
	فهرست منابع
۱۹۹.....	فهرست آیات
۲۰۱.....	فهرست روایات
۲۰۵.....	فهرست منابع

پیشگفتار

تربیت از مهم‌ترین مسائل انسانی است؛ زیرا نحوه شکل‌گیری انسان‌ها به نوع تربیت آن‌ها بستگی دارد. از طرفی، تمامی پیشرفت‌ها و تمدن‌ها از تلاش‌های انسانی ناشی شده است؛ در این معنا که علت شکل‌گیری فرهنگ‌ها و تمدن‌ها، افراد بشرند و بر این است که انسان شدن انسان‌ها به کیفیت تربیت آنان وابسته است.

این اصل، بدیهی و روشن است که برای اصلاح با انسان‌ها، باید علت آن را یافت و نباید تنها به معلول توجه نمود. سرگرم شدن با معلول و پرداختن صرف به آن، در نهایت ممکن است تنها به عنوان سرگرمی، فید واقع شود؛ اما هرگز درمان قطعی نخواهد بود.

انسان‌های رشد یافته با مشاهده بروز صفات غیرانسانی در هم‌نوعان خود رنج می‌برند و آرزو می‌کنند که صفا، راستی، صداقت و... در تمامی افراد بشر بروز نماید. برای تحقق چنین آرزویی باید بررسی نمود که علت

ظهور صفات ناپسند و سبب عدم بروز صفات ارزنده در انسان ها چیست؟ انسانی که تربیت نشده است، فاقد صفات انسانی خواهد بود و نمی‌توان او را به راحتی انسان نامید، هرچند ظاهری انسانی و آراسته داشته باشد؛ چراکه می‌دانیم نمی‌توان از او انتظار بروز صفاتی انسانی و نیکو داشت. یجاست که موضوع تربیت صحیح و شکل‌دهی مسیر رشد، از اهمیت خاصی برخوردار می‌گردد و باید بدان توجه ویژه‌ای مبذول داشت؛ چراکه برای انسان‌داری باید راه و روش آن را آموخت و در طی مسیر آن کوشا بود؛ زیرا روشن است تنها با آرزو کردن و امید بستن، مدینه فاضله‌ای تشکیل نخواهد شد.

برای دستیابی به تربیت صحیح انسانی، ابتدا باید کمال انسان را بشناسیم تا بتوانیم با بهره‌مندی از روش‌های تربیتی، بدان دست یابیم. برخی پنداشته‌اند بروز تمامی امیال و ارغیا نمودن تمام خواسته‌های انسانی، کمال آن‌هاست. از «نیچه» چنین نقل شده است:

شخص باید هر چه بیشتر توانا شود و زندگی پر حُدت و خوش‌ترو نفسش شکفته‌ترو نیرومندترو از تمایلات و احساسهای نفس برخوردارتر باشد. پس آنچه برای حصول این مقصود مساعد است، اگرچه قساوت و بی‌رحمی و مکروفریب و جنگ و جدال باشد، خوب است و آنچه مزاحم و مخالف این غرض است،

اگرچه راستی و مهربانی و فضیلت و تقوا باشد، بد است.^۱

از دید برخی انسان‌ها، سعادت و کمال هر فرد در ارضای تمام تمایلات و خواسته‌های نفسانی اوست و در نتیجه برنامه تربیتی آن‌ها باید تأمین‌کننده این خواسته‌ها باشد.

«رویه دیگری کمال و سعادت را در نفی تمامی خواسته‌های نفسانی و مخالفت با همه تمایلات دانسته‌اند و همچون مرتاضان تنها به ریاضت کشیدن مشغول گشته‌اند.

در نگاه اسلام هر دو دسته راه افراط و تفریط در پیش گرفته‌اند. این‌گونه نیست که فرد به غور کمال، تابع تمایلات خویش گردد یا به کلی از آن‌ها فاصله گیرد. انسان هم‌شمن از این قوا و استعدادها می‌تواند به نحوی صحیح، بهره‌برداری نماید و تا حد لازم آن‌ها را رشد دهد. «خواجه نصیرالدین طوسی» در این زمینه می‌نویسد:

هر موجود که مرکب بود، کمال او غیر کمال اجزاء و بسایط او بود؛ چنان‌که کمال سکنگبین غیر کمال سکنه را گبین بود و کمال خانه غیر کمال چوب و سنگ. چون آدمی بود، است، کمال او نیز غیر کمال بسایط و اجزای او بود. او را کمالی بود که هیچ موجود در آن با او مشارک نباشد و اکمل مردمان کسی بود که قادرترین ایشان باشد بر اظهار آن خاصیت و ملازم‌ترین ایشان

آن را که بی‌تفاوتی و تلونی راه یابد و چون حال فضیلت و کمال معلوم شود، حال رذیلت و نقصان که مقابل آن بود هم معلوم باشد.^۱

این سخن حاوی مطالب شایان توجهی است. ما عقیده داریم کمال انسان، کمال اجزای وجودی او نیست؛ بلکه کمال، نتیجه هماهنگی اجزای وجودی است. به عنوان مثال، یک اتومبیل را در نظر بگیرید. کمال اتومبیل این نیست که فقط اجزای آن درست، سالم و محکم باشند؛ بلکه کمال اتومبیل این است که هر شیء در جای خود قرار گیرد و کل اتومبیل هماهنگی لازم داشته باشد تا بتواند کار مورد نظر را انجام دهد.

به قول خواجه نصیر، کمال سکنگین این نیست که سرکه به تنهایی کامل و انگبین هم به تنهایی کامل باشد بلکه باید ترکیب آن دو به نحوی باشد که سکنگبینی کامل و درست تهیه گردد.

در مورد انسان نیز مطلب به همین گونه است. کمال انسان داشتن اندام قوی و غرایز نیرومند نیست؛ بلکه انسانی کامل است که هر عضو از اعضای وجودی او در شرایط مناسب خود قرار گیرد؛ بر این مبناست که عبارت «پرورش و تعدیل قوا» در نظام تربیتی اسلامی معنای خود را مشخص می‌سازد.

در پرورش و تعدیل قوا، نه رها کردن قوای وجودی مورد نظر است و نه آزاد گذاشتن مطلق آن‌ها؛ بلکه آنچه هدف است، ایجاد تعادل میان این قواست. بنابراین باید تلاش نمود تا هر قوه و نیرویی به شکل صحیح خود بروز یابد و این مطلبی است که صرفاً در پرتو تربیت صحیح انسانی حاصل می‌شود.

در این کتاب در پی تبیین عوامل و اصول کلی تربیت صحیح اسلامی می‌باشیم. این منظور، پس از معرفی مفهوم دقیق تربیت انسانی، نقش مهم تربیت عوامل تربیتی، یعنی خانواده، محیط و برنامه‌های تربیتی را در سه حوزه کلی تربیت، یعنی زمینه‌سازی تحقق تربیت، بازسازی و زدودن موانع و به‌سازی متربی، مورد بررسی دقیق قرار می‌دهیم و ذیل هر یک، با تکیه بر آیات قرآن کریم و آیات معصومین علیهم‌السلام به معرفی نگاه اسلام در آن حوزه می‌پردازیم تا دیدگاه فرهنگ اسلامی، در خصوص تربیت انسانی و اهمیت آن در شکل‌بخشی به انسان‌ها و جوامع تبیین گردد.

مجموعه مطالب مطرح شده در این کتاب در سال ۱۳۶۰ هجری شمسی به چاپ رسید و از آنجا که در برخی از دانشگاه‌ها، عنوان کتاب درسی تدریس می‌شد و نیز به سبب استقبال خوانندگان گرامی، تا سال ۱۳۶۹ پنج بار تجدید چاپ گردید؛ لکن از دید حقیر کاستی‌هایی در کتاب وجود داشت که نیازمند جرح و تعدیل بود. به همین سبب از چاپ بعدی آن ممانعت به عمل آوردم و منتظر فرصتی مناسب برای

اعمال تغییرات مورد نیاز، جهت تجدید چاپ بودم که به حمدالله، به همت صدیق گرامی و فعالِ مسیرفرهنگ معارف اسلامی، جناب آقای دکتر امید آهنچی، این امر جامه عمل پوشید.

در این چاپ ضمن اصلاح و رفع نواقص و افزایش مطالب مورد نیاز، بخش اخلاق نیز از کتاب جدا گشت تا مستقلاً به چاپ برسد و با بحث آن، در کتابی دیگر به صورت مجزا عرضه گردد.

لحزم باد که است که همت و تلاش سرکار خانم مهندس حاجی بابا در این خصوص ابله‌تر است که اگر همکاری این عزیزان به مدد نمی‌آمد، این مثنوی هم به نان به تأخیر می‌افتاد.

ضمن سپاس مجدد از محبت این عزیزان، از درگاه احدیت برایشان توفیقات روز افزون مسئلت می‌نمایم و امیدوارم که این اثر در مسیر تعالی انسانی مفید واقع شود.

محمد باقر گرامرودی

یکشنبه ۲۱ محرم ۱۴۳۸

مطابق با ۱۳۹۵/۸/۲